

УДК 37.036-053.6:78 (043.5)

І.Г. Барановська
м. Вінниця, Україна

МИСТЕЦТВО — ДЖЕРЕЛО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ

Сучасні процеси інтеграції України в світовий та європейський соціокультурний та освітній простір потребують модернізації вищої освіти, головною метою якої — підготовка конкурентноспроможних професіоналів, здатних творчо й продуктивно вирішувати фахові питання, критично мислити, відстоювати свої погляди, зміцнювати знання, вмільо застосовуючи їх у практичній діяльності. Демократичні перетворення та суспільні потрясіння в країні призвели до необхідності перегляду педагогічних концептуальних позицій та методичних засад роботи з учнівською та студентською молоддю. Стало очевидним, що соціальна реальність (загострення економічних, політичних і національних суперечностей) принципово змінили стиль життя, механізми взаємовідносин, пріоритети життєвих цінностей та ідеалів людей. Нині зростає роль самосвідомості, перевага надається самостійному вибору, творчості та самореалізації особистості.

Проблема самореалізації особистості є складною та різноплановою через багатоаспектність підходів до вивчення самого об'єкту дослідження. Аналіз досліджень феномену «самореалізація особистості» показав, що філософи давніх часів розглядають самореалізацію як процес участі людини в житті суспільства та природи. Життя людини полягає в її діяльності, оскільки лише у цьому процесі людина виявляє себе, формує та розкриває свої людські потенції, сутнісні сили та якості. Взаємостосунки самотворення і самореалізації пояснюються принципом замовлення зовнішнього через внутрішнє, розробленим С. Рубінштейном. Суб'єкт, самотворячи, самореалізується, самореалізуючи, самотворить.

Самореалізація людини можлива у будь-якій діяльності (майстрування меблів, проектування будівель, приготування їжі, виготовлення прикрас, написання художніх творів, виховання дітей тощо), де присутній творчий стрижень. Саме у творчості відбувається формування особистості, саме через творчість стає можливим вияв її неповторної індивідуальності. За словами В.Роменця, «творчість це й засіб самопізнання, саморозвитку, це дивовижне дзеркало, в якому відображаються найтонші намагання й очікування людини, найпотаємніші її думки, вся велич її духу, її неповторного «Я»» [7, с. 412]. Становлення, функціонування та реальний вияв художньої творчості відбуваються, коли створюється простір духовної та творчої свободи.

Справжнім суб'єктом життя, відзначає К. Абульханова-Славська, стає та особистість, яка здатна організувати свій життєвий шлях, спрямувати його на досягнення визначених цінностей, на розв'язання завдань самовираження. Водночас, активність особистості втілює залежність відношення до себе, до оточуючих та інших людей до себе [1, с. 37].

На думку І. Беха, відкриття феномену самореалізації підростаючої особистості — це нова сторінка психологічної та педагогічної науки насамперед тому, що людині у процесі її формування і виховання надається новий статус — незалежної, з високим творчим потенціалом особистості, яка, перш за все, має сподіватися на власні сили, розум, енергію. Така педагогічна позиція особливо придатна для виховання здібних і обдарованих учнів [2].

Дослідники І. Булах, І. Ворнюк, Л. Мова, аналізуючи проблему взаємозв'язку творчого потенціалу та самореалізації особистості, розглядають творчість (креативність) як один із системоутворюючих факторів, що впливає та обумовлює самореалізацію особистості. Л. Мова доводить, що специфіка творчої самореалізації особистості у кожній діяльності зумовлена особливостями цієї діяльності, вимогами, які вона висуває до людини та їх поєднанням з індивідуальними характеристиками особистості, що й знаходять своє вираження в індивідуальному стилі діяльності. Самореалізація включає в себе самопроекування, тобто уяву

про те, якою людиною хоче бачити себе у найближчому та віддаленому майбутньому. Автор підтверджує гіпотезу про те, що «через самоорганізацію і самопроекування суб'єкт здійснює досягнення висунутих цілей, саморозгортання свого життєвого шляху» [4, с. 178].

Методологічною основою для розуміння процесу творчої самореалізації особистості в педагогіці та психології ХХ століття стали положення, які орієнтували на виховання молодого людини, насамперед, шляхом максимального розкриття її творчих здібностей, їх спрямування на творчу самореалізацію (А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.). Згідно з поглядами цих педагогів, саме в колективі (за відповідних сприятливих умов) відбувається реалізація творчого потенціалу особистості. Колектив є основним соціальним середовищем, у якому особистість розкриває власні потреби, розвиває задатки, формує здібності.

Головним у педагогічному досвіді А. Макаренка була орієнтація на виховання щасливої особистості. Перетворення нещасливої дитини в щасливу є наслідком процесу реалізації її творчого потенціалу. Характерними ознаками нового чуттєвого стану вихованця стають відчуття щастя, радості, повноти життя [3]. Отже, розкриття здібностей і талантів особистості потребує створення належних умов, але тільки воля, свобода, новизна, можливість вибору будуть сприяти їх позитивному самовиявленню та самореалізації.

У педагогічних дослідженнях «самореалізація» визначається як одна з цілей педагогічного процесу і полягає в створенні умов для розвитку, навчання, виховання студентської молоді. Самореалізація особистості виявляється в її активній позиції до навчання, творчому підході до організації вільного часу та дозвілля. У навчанні самореалізація особистості виявляється завдяки формуванню стійкого інтересу до певних дисциплін і, як наслідок, в успішності навчання. У позанавчальний час та в дозвіллі — активною діяльністю в творчих колективах, гуртках, мистецьких об'єднаннях і, як наслідок, участю в мистецьких проєктах, концертах, виставках, творчих звітах тощо. Творча самореалізація — не одиничний акт, а процес постійного подолання внутрішніх протиріч людини з метою повного розкриття її творчих сил та здібностей. Творча самореалізація студентів — це результат успішності навчання та виховання у ВНЗ.

Важливою умовою творчої самореалізації особистості в межах позааудиторного виховного середовища сучасні науковці вважають створення атмосфери розкутості, емоційного задоволення, в якій студенти знаходять радість творчості та інтелектуальних відкриттів [9]. Саме на основі довіри здійснюється позитивна рефлексивна організація художньо-творчої діяльності студентів; спрямованість на виконання певної програми дій, здобуття знань, умінь, навичок, досвіду в галузі мистецтва, розвиток особистісних творчих здібностей та якостей; здійснення оцінки та самооцінки, за якою народжуються внутрішні суперечності як стимули самоорганізації та самовдосконалення, як джерела саморуку та ствердження за участю самосвідомості.

Творчість є необхідною, невід'ємною властивістю людської діяльності. Творчість є вищою формою активності та самостійності людини. Дослідження Л.Виготського, Б. Теплова підтверджують, що художня творчість і вміння творити не залишається на відміну від інших форм діяльності виключно в рамках самої свідомості, а постійно переростає з діяльності духовно-теоретичної в діяльність перетворювально-практичну. Невипадково художня творчість, практичні художні вміння займають вагомий роль у багатьох системах, що одержали широке визнання в художній освіті й, зокрема, у системах музичної освіти К. Орфа, З. Кодая, Ш. Судзукі, Б. Яворського, Д. Кабалевського, Л. Ващенко, Н. Ветлугіної, Л. Масол, Л. Савенкової, Б. Юсова. Але кожна особистість створює та інтерпретує твори мистецтва по-своєму, залежно від художньо-творчого досвіду, сформованості світогляду, здібностей тощо.

На думку О. Щолокової, характерною ознакою творчої самореалізації є «уміння здійснювати художньо-творчу діяльність з метою спілкування через світ художніх образів». За таких умов творче сприймання творів мистецтва, їх самостійне виконання та художньо-творча інтерпретація набувають катарсичного характеру, стають джерелом ширих переживань і дають насолоду, активізують творчі потенції людини [12, с. 25].

О. Рудницька, досліджуючи вплив мистецтва на самореалізацію особистості, підкреслює, що творчість студентів виявляється не лише у створенні нових інструментальних творів та

мелодій пісень на основі отриманих знань (це, звісно, важливий показник творчості), а й у переживанні почуттів натхнення, окрилення, захоплення від діяльності, готовності помічати і формулювати альтернативи, імпровізувати тощо. Цей стан не завжди завершується відповідним результатом у вигляді продукту творчості, але він є необхідним для формування «Я-концепції», розвитку фантазії, самостійних оцінних суджень, самореалізації особистості [9]. Джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру активізації духовних сил, — зазначає О. Олексюк. В інтерпретаційному процесі творча самореалізація охоплює весь шлях індивідуальної мети від першої думки до її виконавського втілення [5].

Мистецтво виступає ідеальною моделлю цілісного духовного впливу на особистість. Головним педагогічним потенціалом мистецтва є його поліфункціональна природа, оскільки воно виступає моделлю комплексного підходу до виховання особистості і відповідає головній потребі людини в універсальній діяльності та спілкуванні, а також уможливорює постійний безперервний усебічний духовний розвиток та спрямовує на самореалізацію. Генетичний зв'язок художньої і педагогічної діяльності дозволяє говорити про більш глибоке застосування закономірностей мистецтва у цілеспрямованому формуванні та розвитку особистості, використовуючи всі основні функції мистецтва: художню, гедонічну, ілюстративну, пізнавальну, комунікативну, виховну тощо. Ізольований підхід до розгляду різновидів мистецтва як замкнених галузей нерідко призводить до обмеженості художнього мислення, вузькості образно-асоціативних уявлень, недостатньої наукової компетентності у розумінні стильової атрибутики творів. Тому, зміст предметного навчання мистецтва у вишах слід розглядати в інтегративному контексті — як спорідненість різних елементів знань про особливості розкриття багатоаспектності навколишнього світу, відображення реальності «мовою» ліній, барв, звуків, які людина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуття.

Роль мистецтва у становленні та самореалізації людини можна зрозуміти на основі уявлень про те, що діяльність виконує функцію відтворення, а мистецтво містить надзвичайно потужну здатність розвивати людину. В. Солов'єв у 1890 році у відомій філософській праці «Загальний сенс мистецтва» дійшов висновку: мистецтво повинно «перетворювати фізичне життя в духовне»... втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й в нашому дійсному житті. «Досконале втілення цієї духовної повноти в нашій дійсності, здійснення в ній абсолютної краси або створення всесвітнього духовного організму є найголовніше завдання мистецтва», — наголошував учений [14].

Певна річ, навчально-виховний процес в освітньому закладі зумовлений чинниками та умовами існування мистецтва в суспільстві. Такий дуумвірат відтворює картину світу і може бути представлений у розмаїтості формул: мистецтво як наука; мистецтво як педагогіка; мистецтво як засіб інформації; мистецтво як чинник навчання; мистецтво як творча фантазія, мистецтво як самореалізація.

Проблема творчої самореалізації посідає вагомe місце в системі потреб студентів та виступає для них необхідним життєвим процесом, оскільки орієнтація людини в світі і прагнення досягти певної мети співвідноситься з культурними цінностями, що належать суспільству. Відповідно до актуальних вимог сучасності і основних положень вищої освіти України, студенти педагогічних ВНЗ спеціальності «Початкове навчання» оволодівають знаннями з цілої низки мистецьких дисциплін («Основи театральної діяльності молодших школярів», «Гра на музичних інструментах», «Основи сценічного та екранного мистецтва», «Основи вокального мистецтва» тощо). Головним завданням зазначених курсів є оволодіння знаннями про найкращі здобутки у галузях світового класичного та національного народного мистецтва — музиці, фольклорі, театрі, хореографії тощо, стимулювання творчої активності студентів у набутті вмінь та навичок гри на інструменті, співу, акторській майстерності, сценічного мовлення та руху, підготовка кожного студента до творчої самореалізації в практичній діяльності.

У контексті мистецької підготовки студентів педагогічних вишів актуальною залишається проблема самореалізації молоді в творчих колективах та мистецьких об'єднаннях, що

розглядаються як освітній простір, в якому мистецький досвід та традиції народу є органічною складовою продукування фахівців-професіоналів та інтелігентів, здатних до цілісного вирішення проблем сучасного життя, до набуття гуманістичних ідеалів, до художньо-творчої самореалізації свого потенціалу у різних видах мистецько-педагогічної діяльності. Орієнтуючись на науковий досвід, культурно-освітню традицію у справі підготовки гармонійної професійно спрямованої особистості вчителя, творчі мистецькі колективи працюють у напрямку виявлення, розкриття та розвитку загальноосвітнього і культурно-творчого потенціалу студентів, усвідомлення ними людської та професійної гідності.

Творча реалізація знань та ідей, які студенти отримують на заняттях з базових мистецьких дисциплін, відбувається в процесі репетиційних занять та концертних виступів творчих колективів та мистецьких об'єднань. Участь у діяльності творчих колективів дозволяє з'ясувати власні духовні потреби, творчі інтереси особистості, створює умови для художньо-педагогічного спілкування через твори мистецтва. Діалогічне спілкування на репетиційних заняттях дозволяє узагальнити та структурувати систему художньо-естетичних знань з видової та жанрової різноманітності мистецтва, набути вміння аналізувати, імпровізувати, інтерпретувати, творити, сформувати ціннісне ставлення до мистецьких здобутків людства.

Діяльність творчих колективів та мистецьких об'єднань у ВНЗ ґрунтується на принципах свободи вибору напрямку творчої діяльності, соціокультурної спрямованості, особисто-діяльнісного характеру освітнього процесу, гуманізації, культуровідповідності, зв'язку з практикою, гнучкості програмного забезпечення, поєднуючи в собі мистецькі функції з загальнолюдськими цінностями. Саме завдяки участі у творчих колективах та мистецьких об'єднаннях студентська молодь самореалізується та набуває педагогічного досвіду.

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів неможлива без знайомства з таким унікальним видом мистецтва як театр, з його поліфункціональними можливостями впливу на особистість завдяки жанрово-стильовій багатогранності, розмаїттям тематики та змісту драматичного матеріалу, широким діапазоном емоційно-інтонаційних барв, творчих ідей та задумів. Театральне мистецтво як синтетичний вид мистецтва об'єднує в собі різні види мистецтв — музичне, хореографічне, образотворче, декоративно-прикладне та інші. Синтез мистецтв в одному виді розширює асоціативну діяльність свідомості, активізує уяву, прискорює осягнення образу.

Педагогіка засобами театру — це заняття з пізнання себе та навколишнього світу за допомогою творчості. Театралізовані вправи, етюди, інсценізації розраховані на активну співучасть кожного актора. Ця емоційно насичена робота спрямована на досягнення результату через колективну творчість. Водночас, театралізована діяльність студентів на заняттях та репетиціях творчих колективів реалізується через індивідуальний підхід, повагу до особистості, віру в її здібності та можливості. Чим менше запрограмована діяльність студентів, тим більше задоволення вони отримують від спільної колективної творчості, тим ширші простори для художньо-творчої самореалізації.

Особливе місце на заняттях займають експромти, в яких надається можливість спонтанно, невимушено будувати діалоги, використовувати сценічний простір, добирати необхідні рухи тощо. Акцент робиться на діалогічному мовленні, оскільки діалогічне спілкування не тільки природний дар — це театральна-педагогічна технологія, що включає в себе:

- вміння бачити, відчувати, сприймати, розуміти співрозмовника;
- знання законів соціальної та емоційної взаємодії людей;
- знання психології та прийомів встановлення емоційного особистісного контакту;
- володіння творчою органікою, технікою вербального і невербального спілкування.

Таким чином, діяльність творчих колективів та мистецьких об'єднань у ВНЗ забезпечує взаємозв'язок мистецтва з освітою, мистецтва із суспільством (як вищої форми прояву), використовує поліфункціональність мистецтва на всіх етапах становлення та художньо-творчої самореалізації студентської молоді. Розмаїтість мистецьких поєднань дозволяє оволодіти цінностями духовній спадщині, збагатити творчі перспективи, впливати на чинники, які є

визначальними у професійних якостях людини — творця, митця та фахівця педагогічної сфери.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А.Абульханова-Славская — Москва : Наука, 1991. — 299 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. / Бех І.Д. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. видання. — К.: Либідь, 2003. — 344 с.
3. Макаренко А.С. Избр. пед. соч.: в 3 т. Т.3. / Макаренко А.С. — К., 1984. — 225 с.
4. Мова Л.В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутнього психолога у процесі фахової підготовки: Дис. канд. психол. наук: 19.00.07/ НПУ ім. М.П.Драгоманова. / Мова Л.В. — К., 2003. — 200с.
5. Олексюк О.М., Ткач М.М., Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва. Навчальний посібник. / Олексюк О.М., Ткач М.М.. — К. : Знання України, 2004. — 264 с.
6. Подолянюк Л.А. Свобода особистості як форма її самореалізації (історико-філософський аспект) : автореф. дис.... канд. філософ. наук: 09.00.05. / Подолянюк Л.А.. — К., 2002. — 21 с.
7. Роменець В.А., Моноха І.П. Історія психології ХХ століття : навчальний посібник / вст. ст. В.О. Татенка, Т.М. Титаренко. Вид. 2-ге, стереотип / Роменець В.А., Моноха І.П. — Київ : Либідь, 2003. — 992 с.; іл.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / Рубинштейн С.Л. — Москва : Педагогика, 1976. — 390 с.
9. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник / Рудницька О.П. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2005. — 360с.
10. Философский словарь. — 5-е изд. / [за ред. И.Т. Фролова] — М.: Политиздат, 1987. — 590 с.
11. Ценко М.Б. Искусство в саморазвитии личности: дисс.... канд. философ. наук. 09.00.08. / Нац. юридическая академия Украины / М.Б.Ценко. — Х., 1995. — 161 с.
12. Щолокова О.П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами художньої культури: Навчальний посібник / О.П. Щолокова. — К.: УДКУ, 1993. — 80с.
13. Щолокова О.П. Діалогічна стратегія музичної освіти / О.П. Щолокова // Едність навчання і наукових досліджень — головний принцип університету : м-ли доповідей звітної-науково-практ. конф. викл. унів. за 2008 рік [укл. Г.І. Волинка та ін.]. — К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. — С. 251-254.
14. http://www.vehi.net/soloviev/smysl_isk.html

У статті порушуються актуальні питання самореалізації особистості в процесі вибору життєвого шляху. Висвітлюються перспективи художньо-творчої самореалізації студентів педагогічних ВНЗ у творчих колективах та мистецьких об'єднаннях.

Ключові слова: художньо-творча самореалізація, творчість, мистецтво, свобода вибору.

В статье поднимаются актуальные вопросы самореализации личности в процессе выбора жизненного пути. Освещаются перспективы художественно-творческой самореализации студентов педагогических вузов в творческих коллективах и художественных объединениях.

Ключевые слова: художественно-творческая самореализация, творчество, искусство, свобода выбора.

In this article violates current issues of self-identity in the selection process of life. Highlights the prospects of self-actualization of students of pedagogical universities in the creative arts groups and associations.

Key words: creative self-realization, creativity, art, freedom of choice.

УДК 378.14 (477): 061.1ЄС(045)

Л.В. Барановська, М.М. Барановський
м. Київ, Україна

ПОЛКУЛЬТУРНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми в загальному вигляді. Останні події в нашій країні, світова підтримка її демократичних ініціатив і дій, підписання з Європейським Союзом політичної складової документа про приєднання української держави до європейського співтовариства є визнанням України повноправною державою Європейського континенту, на якому протягом